

Rafael QULİYEV

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları

İnstitutunun doktorantı

Email: rafael_quliyeff@mail.ru

ELEKTRON TİCARƏT SAHƏSİNDƏ BEYNƏLXALQ HÜQUQİ AKTLAR

Açar sözlər: elektron ticarət, beynəlxalq təşkilat, konvensiya, beynəlxalq müqavilə, tövsiyə

Keywords: electronic trade, international organization, convention, international treaty, recommendation

Ключевые слова: электронная торговля, международная организация, конвенция, международный договор, рекомендация

Elektron ticarət sahəsində beynəlxalq hüquqi aktları təhlil etmək üçün ilk növbədə ümumiyyətlə “beynəlxalq hüququn mənbələri” anlayışının, daha sonra beynəlxalq müqavilələrlə əlaqədar və digər məsələlərin nəzərdən keçirilməsi məqsəduyğundur.

Beynəlxalq hüququn mənbələrinin rəsmi təsnifatı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin Statutunun 38-ci maddəsində aparılmışdır. Həmin maddənin əsasında beynəlxalq hüququn mənbələrini aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

- 1) beynəlxalq müqavilələr;
- 2) beynəlxalq-hüquqi adətlər;
- 3) hüququn ümumi prinsipləri;
- 4) məhkəmə qərarları;
- 5) tanınmış alimlərin rəyləri [20].

Beynəlxalq müqavilə beynəlxalq hüququn əsas mənbələrindən biri olub, iki və ya daha artıq dövlət (və ya beynəlxalq hüququn digər subyekti) arasında bağlanan, qarşılıqlı beynəlxalq hüquq və vəzifələr müəyyən edən razılaşma kimi başa düşülür [8].

Azərbaycan Respublikasının 2 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunla qoşulduğu “Müqavilələr hüququ haqqında” Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsinə əsasən (beynəlxalq) “müqavilə” de-

dikdə dövlətlər arasında yazılı formada bağlanan və beynəlxalq hüquqla tənzimlənən, bir sənəddə və ya öz arasında əlaqəli olan iki və ya daha çox sənəddə əks olunmasından və konkret adından asılı olmayaraq beynəlxalq razılaşma başa düşülür [9].

Analoji anlayış dövlətdaxili qanunvericilik üçün də xarakterikdir. “Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” 13 iyun 1995-ci il tarixli Qanununun 1-ci maddəsində qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqaviləsi, adından asılı olmayaraq, Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla bu Qanunda müəyyən edilmiş qaydada yazılı şəkildə bağlanan razılaşmasıdır [2].

Beynəlxalq müqavilə vasitəsi ilə dövlətlər, o cümlədən beynəlxalq hüququn digər subyektləri, məsələn, beynəlxalq təşkilatlar öz aralarında ortaya çıxan müxtəlif xarakterli məsələləri tənzimləyə bilirlər. Bu baxımdan beynəlxalq müqavilə müasir beynəlxalq hüququn ən mühüm mənbəyi kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan aktlar” maddəsində (m.148.II) göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “Beynəlxalq aktların hüquqi qüvvəsi” maddəsi ilə (m.151) həmin məsələyə belə aydınlıq gətirilir ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar

istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

Müasir beynəlxalq hüququn əsas mənbəyi kimi beynəlxalq müqavilələr elektron ticarət sahəsində də dövlətlər üçün məqbul olan beynəlxalq standartları müəyyən edir. Bu sahə ilə bağlı universal xarakterli beynəlxalq müqavilələr kimi “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının malların beynəlxalq alqı-satqısına dair müqavilələr haqqında” Konvensiyasını, “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının beynəlxalq müqavilələrdə elektron kommunikasiyaların istifadəsinə dair” Konvensiyasını qeyd etmək lazımdır.

Həmçinin ayrı-ayrı dövlətlər arasında elektron ticarət sahəsində də qarşılıqlı öhdəlikləri müəyyən edən ikitərəfli və ya çoxtərəfli müqavilələr bağlanılır. Məsələn, 17 mart 2005-ci il tarixində “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında” Saziş imzalanmışdır ki, həmin Sazişin 7-ci maddəsinə əsasən informasiya texnologiyalarının, elektron ticarətin, texnoparkların inkişaf etdirilməsini də stimullaşdırmaq üçün əlverişli rejim tətbiq ediləcəkdir [1].

Elektron ticarət sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın əsas istiqaməti Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT) çərçivəsində cərəyan edir. ÜTT 1995-ci ildə Tariflər və Ticarət üzrə Baş Saziş (GATT - General Agreement on Trade and Tariffs) yerinə yaradılmışdır. Hal-hazırda 164 dövlət Təşkilata üzvdür [18]. Təşkilata daxil olmaq istəyən dövlətlər öz qanunvericiliklərini bu təşkilatın konvensiyalarına uyğunlaşdırmalıdır.

ÜTT-nin yaradılmasına qədər 1948-ci ildən 1994-cü ilədək beynəlxalq ticarət münasibətlərinin tənzimlənməsində əsas hüquqi vasitə rolunu GATT oynamışdır. Belə ki, GATT qüvvədə olduğu müddətdə “Beynəlxalq Ticarət Məcəlləsi” funksiyasını yerinə yetirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ÜTT-yə üzv olma niyyətini əks etdirən müraciət 23 iyun 1997-ci il tarixində ÜTT Katibliyinə təqdim edilmişdir. Azərbaycanın ÜTT-yə üzvlüyü ilə bağlı sonuncu – 14-cü iclas 28 iyul 2017-ci il tarixində Cenevrə şəhərində keçirilmişdir [10].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 avqust 2006-cı il tarixli 1583 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olması prosesi ilə əlaqədar qanunvericiliyin Ümumdünya Ticarət Təşkilatının tələblərinə uyğunlaşdırılması üzrə Tədbirlər Planı”nda [3] 39 normativ-hüquqi sənəd nəzərdə tutulmuşdur. Onlardan “Bitki karantini haqqında” və “Bitki mühafizəsi haqqında” qanunlar qüvvədən düşmüş, 18 normativ-hüquqi sənəd qəbul edilmişdir. 10 sənədin layihəsi hazırlanaraq aidiyyəti orqanlarla razılaşdırılmış, həmçinin “Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 17 may tarixli 1587-VQ nömrəli Qanunu və “Texniki tənzimləmə haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 30 sentyabr tarixli 1669-VQ nömrəli Qanunu qəbul edilmişdir.

Sırfelektron ticarət sahəsində ÜTT-nin fəaliyyəti ilə bağlı aşağıdakıları qeyd etmək lazımdır:

1998-ci ildə “Elektron kommersiya və Ümumdünya Ticarət Təşkilatının rolu” mövzusunda tədqiqat çap edilmişdir. Tədqiqatda elektron ticarətin inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün imkanları qeyd edilərək, bu imkanların reallaşdırılması üçün zəruri infrastruktura daxil olmanın genişləndirilməsi və istifadəçilərin hazırlıq səviyyəsinin artırılmasının zəruriliyi vurğulanmışdır [7, s. 31].

ÜTT-yə üzv dövlətlərin nazirlərinin 1998-ci ilin mayında keçirilən konfransında “Qlobal elektron kommersiya haqqında” Bəyannamə [13] qəbul edilmişdir. Bəyannamədə inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyat, maliyyə və inkişaf sahələrində tələbatlarının ödənilməsində elektron ticarətin vacib rolu qeyd edilmiş, digər forumlarda işlənilib hazırlanmış nəticə və təkliflər tanınmışdır. Bundan başqa Bəyannamədə verilən elektron bildirişlərə gömrük rüsumlarının təyin edilmədiyi üzv dövlətlərin praktikası təsdiq edilmişdir. ÜTT-nin mövqeyinə görə üzv dövlətlərin telefon rabitəsi, faksimil bildirişləri, elektron poçt və yaxud kompüter birləşmələri dövlət sərhədlərini keçən hallarda rüsumlar tətbiq edilmədiyi üçün internet vasitəsi ilə verilən elektron məlumatlara da rüsumlar tətbiq edilməməlidir. ÜTT-nin apardığı bu siyasət internetdən qlobal bazar kimi istifadə etməyə imkan yaratmışdır.

Katiblik tərəfindən “ÜTT” hüququnun və elektron ticarətin inkişafının qarşılıqlı əlaqəsinin təhlili aparılmış, 1998-ci ilin sentyabrında Baş Şura “Elektron kommertiya üzrə” İşçi Program [24] hazırlamışdır.

Çoxsaylı danışıqlara baxmayaraq, 3 məsələ ilə bağlı razılıq əldə etmək mümkün olmamışdır:

1) elektron məhsulların əmtəə və ya xidmət kimi təsnifləşdirilməsi;

2) elektron əməliyyatlara gömrük rüsumunun tətbiqinin qarşısının alınması;

3) danışıqlar aparmaq səlahiyyətinə malik olan orqanların müəyyən edilməsi.

Məhz Doha və Kankun şəhərlərində keçirilmiş Sammitlərin nəticəsində elektron ticarətin “ÜTT” hüququnun təsir dairəsinə düşdüyü, həmçinin daha əlverişli rejim və milli rejim prinsiplərinin tətbiq edilib-edilməməsinin xidmətin çatdırılma üsulundan asılı olmadığı barədə təsəvvür formalaşmışdır [11].

ÜTT çərçivəsində elektron ticarətin rejiminin formalaşdırılmasına kvalifikasiya problemi əhəmiyyətli maneəyə çevrildi. Adətən bu və ya digər əmtəənin rejiminin tənzimlənməsi onların fiziki xüsusiyyətlərindən asılıdır ki, elektron məhsullarla bağlı bu, mümkün deyil. Aparılan danışıqlar və praktiki fəaliyyətlərin nəticəsində ÜTT-nin elektron ticarətlə bağlı müddəaları tədricən dəqiqləşdirilir. Aşağıdakı istiqamətlərdə danışıqlar aparılır:

1. Telekommunikasiya xidmətləri. GATS-ın (General Agreement on Trade in Services) təsnifat sistemində bu xidmət ayrıca fərqləndirilməsə də, danışıqlarda ayrıca müzakirə obyektinə kimi çıxış edir;

2. Kompüter və əlaqəli xidmətlər. Xüsusən soft xidmətlərinin hansı təsnifata aid edilməsi problemi mövcuddur. Biznes proseslərin avtomatlaşdırılması xidmətləri də müzakirəlidir;

3. Audiovizual və əyləncə xidmətləri. Bu xidmətlərə GATS rejiminin şamil edilməsi mübahisəlidir. “Mədəniyyətə aid olması” mülahizəsi əsasında bu sualın həlli təxirə salınıb [11].

Göründüyü kimi elektron ticarət və əlaqəli məsələlərlə bağlı ÜTT-nin daxilində hüquqi çərçivə tam formalaşmamışdır və danışıqlar hələ də davam etməkdədir.

Elektron ticarət sahəsində beynəlxalq qanunvericiliyin formalaşdırılmasında İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) fəaliyyəti mühüm yer tutur. Hazırda 38 üzv dövləti var, beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları və dövlətlərin ictimai təşkilatları ilə əməkdaşlıq edir. Rəsmi struktura malik olmayan təşkilat hər bir dövlətdə dünya ticarətində məlumatların təhlili, tövsiyələrin verilməsi ilə məşğul olur, beynəlxalq ticarətin azadlığını təmin edir.

1997-ci ildə İƏİT çərçivəsində ilk dəfə elektron ticarət üzrə ekspert qrupu yaradılmış, 1998-ci ildə isə elektron kommertiya sahəsində ilk Fəaliyyət Planı formalaşdırılaraq bu sahədə vergi-qoymanın prinsip və şərtləri təklif edilmişdir.

Trust, sığorta və istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində hüquqi çərçivənin formalaşdırılmasında əməkdaşlıq məqsədi ilə İƏİT çərçivəsində 1999-cu ildə “Elektron kommertiya kontekstində istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinin əsas istiqamətləri”, 2002-ci ildə isə “İstehlakçıların dələduzluq və yalançı transsərhəd kommertiya praktikasından müdafiəsinin əsas istiqamətləri” hazırlanmışdır.

Elektron ticarət sahəsində BMT-nin Beynəlxalq Ticarət Hüququ üzrə Komissiyasının (UNCITRAL) fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir. Komissiya beynəlxalq ticarət hüququ sahəsində normaların unifikasiyası və məcəllələşdirilməsi ilə məşğul olur.

Məhz UNCITRAL çərçivəsində hazırlanmış “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının malların beynəlxalq alqı-satqısına dair müqavilələr haqqında” Konvensiyası 1980-ci il aprelin 11-də Vyana şəhərində imzalanmış, 1988-ci il yanvarın 1-də qüvvəyə minmişdir. Azərbaycan Respublikası 1 fevral 2016-cı il tarixli Qanunla həmin Konvensiyaya qoşulmuşdur [5]. Bu Konvensiyada beynəlxalq alqı-satqı müqavilələrinin bağlanması, alıcıların və satıcıların hüquq və öhdəlikləri kimi məsələlər razılaşdırılmışdır.

UNCITRAL tərəfindən internetdən ticarət məqsədləri üçün istifadənin ilkin dövrlərindən etibarən model normativ aktlar hazırlanmağa başlanmışdır. 1996-cı ildə BMT Baş Məclisinin 16 dekabr 1996-cı il tarixli 51/162 nömrəli Qətnaməsi ilə “Elektron kommertiya haqqında” Nümu-

nəvi Qanun qəbul edilmiş və 1998-ci ildə ona “maddə 5-1” əlavə edilmişdir [21].

Nümunəvi Qanun 2 hissədən ibarətdir. 1-ci hissə ümumilikdə elektron ticarətə aid olmaqla özündə ümumi müddəaları, verilən məlumatlara qoyulan hüquqi tələblərin tətbiqi və verilən məlumatların ötürülməsi məsələlərini tənzimləyən fəsiləri birləşdirir. 2-ci hissə “Spesifik sahələrdə elektron ticarət” adlandırılrsa da, yalnız malların daşınması məsələlərini tənzimləyən fəsildən ibarətdir. Bu isə elektron ticarət sahəsindəki münasibətlər inkişaf etdikcə gələcəkdə onun digər aspektlərini də tənzimlənməyə ehtiyac olacağını deməyə əsas verir. Yəni Nümunəvi Qanun bir növ sonradan genişləndirilməsi nəzərdə tutulan “açıq” sənəd kimi nəzərdən keçirilə bilər [21].

Nümunəvi Qanun elektron vasitələrdən istifadə etməklə ticarətin həyata keçirilməsinə imkan yaratmaq məqsədi daşıyır və bu istiqamətdə ayrı-ayrı ölkələrin milli qanunvericilikləri üçün elektron ticarətə mane olan hüquqi maneələri aradan qaldıran və onun hüquqi əlçatanlığını yüksəldən beynəlxalq səviyyədə qəbul edilən normalar məcmusunu müəyyən edir. Bura kağız və elektron daşıyıcılar üçün bərabər rejimin müəyyən edilməsi yolu ilə milli qanunvericiliklərdə təsbit edilmiş və müqavilə əsasında dəyişdirilə bilməyən maneələrin aradan qaldırılması da daxildir. Belə bərabər rejim kağızsız məlumat ötürücülərinin inkişafı üçün geniş imkanlar açır ki, bu da nəticə etibarilə ticarətin səmərəliliyinin inkişafına zəmin yaradır. Nümunəvi Qanunun təsbit etdiyi əsas prinsiplərdən biri ondan ibarətdir ki, elektron formada təqdim edildiyi üçün məlumatı hüquqi qüvvəsi olmayan, həqiqi olmayan və yaxud iddia qüvvəsi olmayan kimi qəbul etmək olmaz. Bu prinsipi təmin etmək məqsədi ilə Nümunəvi Qanunda elektron formaları da əhatə edə bilmələri üçün “yazılı forma”, “imza”, “həqiqilik” anlayışlarına genişləndirici təfsir verilmişdir. Bununla da Nümunəvi Qanun “funksional-ekvivalent yanaşma”dan istifadə etməklə bir qayda olaraq kağız üzərində olan sənədlərə münasibətdə tələb edilən məqsəd və funksiyalara elektron ticarətin metodlarının köməyi ilə nail olunmasına səy göstərmişdir.

Nümunəvi Qanunda “elektron ticarət”in tərifini birbaşa ifadə edilməsə də, onun əlamətləri qeyd

edilmişdir. “Elektron ticarət”in tərifini isə Nümunəvi Qanunun təsdiq edildiyi BMT Baş Məclisinin 16 dekabr 1996-cı il tarixli 51/162 nömrəli Qətnaməsində müəyyən qədər ifadə edilmişdir. Qətnamənin preambulasında qeyd edilir ki, beynəlxalq ticarətdə məlumatların elektron və digər üsullarla mübadiləsi vasitəsi ilə bağlanan əqdlərin sayı artır, adətən “elektron ticarət” adlandırılır, məlumatların kağız formada ötürülməsi və saxlanması alternativ olan metodları özündə ehtiva edir.

Nümunəvi Qanunun hazırlanması ayrı-ayrı dövlətlərin qanunvericilik aktlarına daxil edilə biləcək hüquqi müddəaların formalaşdırılmasına şərait yaratmışdır.

UNCITRAL tərəfindən hazırlanmış digər model normativ akt kimi BMT Baş Məclisinin 12 dekabr 2001-ci il tarixli 56/80 nömrəli Qətnaməsi ilə qəbul edilmiş “Elektron imzalar haqqında” Nümunəvi Qanunu da vurğulamaq lazımdır [22]. Nümunəvi Qanun elektron imzadan “ticarət fəaliyyəti” kontekstində istifadə edilən hallara şamil edilir. Burada “ticarət” anlayışı geniş şərh edilərək, müqavilə və ya qeyri-müqavilə əsaslı ticarət xarakterli münasibətlərdən irəli gələn bütün məsələləri əhatə edir. Elektron imzaya isə “verilənləri imzalayan şəxsi eyniləşdirməyə imkan verən və onun bu verilənlərdə əks edilmiş məlumatlarla razılığını ifadə edən digər verilənlərə əlavə edilən və ya onlarla məntiqi əlaqəli olan elektron formada verilənlər” şəklində anlayış verilmişdir. Qeyd edək ki, “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda həmin anlayışın daha sadə və anlaşılqı formasından istifadə edilmişdir:

“elektron imza - digər verilənlərə əlavə edilən və ya onlarla məntiqi əlaqəli olan, imza sahibini identifikasiyaya imkan verən verilənlər” [6].

“Beynəlxalq müqavilələrdə elektron kommunikasiyaların istifadəsinə dair” Konvensiya [23] da UNCITRAL çərçivəsində hazırlanmış və BMT Baş Məclisi tərəfindən 23 noyabr 2005-ci il tarixində qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikası 6 mart 2018-ci il tarixli Qanunla həmin Konvensiyaya qoşulmuşdur [4]. Konvensiya cəmi 4 fəsildən (25 maddədən) ibarətdir: Tətbiq sahəsi; Ümumi müddəalar; Beynəlxalq müqavilələrdə

elektron kommunikasiyalardan istifadə edilməsi; Yekun müddəalar.

Konvensiyanın 1-ci maddəsinə əsasən bu Konvensiya fəaliyyət yerləri müxtəlif dövlətlərdə olan tərəflər arasında müqavilələrin bağlanması və ya yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar elektron kommunikasiyalardan istifadəyə tətbiq edilir.

Konvensiyanın 4-cü maddəsinin "h" bəndinə əsasən "fəaliyyət yeri" dedikdə tərəfin müəyyən yerdən kənarında müvəqqəti əsasda əmtəə və ya xidmətləri göstərməsindən savayı iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün malik olduğu qeyri-müvəqqəti müəssisəsini saxladığı istənilən yer nəzərdə tutulur. Aydındır ki, burada müəssisənin virtual deyil, fiziki ünvanı başa düşülür. Yəni Konvensiya maraqlı tərəfin təqdim etdiyi məlumata əsaslanır, texniki avadanlığın yerinə və ya məlumata giriş yerinə deyil. UNCITRAL-ın müvafiq izahedici qeydində birbaşa göstərilmişdir ki, Konvensiyanın müddəaları yalnız virtualda mövcud olan, yəni internet şəbəkəsində mövcud olub da fiziki əsası olmayan təşkilatlara şamil edilmir [15].

Elektron kommunikasiyaların hüquqi tanınmasına gəldikdə isə kommunikasiya və ya müqavilənin elektron kommunikasiya formasında olması onun etibarlılığının və ya hüquqi qüvvəsinin təkzib edilməsinə əsas deyildir (maddə 8).

Elektron ticarət sahəsində beynəlxalq qanunvericiliyin formalaşdırılmasında BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının (UNECE) fəaliyyətini də xüsusi vurğulamaq lazımdır. Komissiyanın 1995-ci il tarixli iclaslarında "Məlumatların elektron mübadiləsi üçün mübadilə müqavilələrindən kommersiya məqsədli istifadə" barədə tövsiyələr [12] qəbul edilmişdir. Mübadilə barədə saziş ticarət tərəfdaşları arasında bağlanaraq onlar üçün məlumatların elektron mübadiləsi ilə bağlı qaydalar müəyyən edir. Saziş həm də məlumatların ötürülməsi, alınması və saxlanması üzrə tərəfdaşların rolu və hüquqi vəzifələrini müəyyənləşdirir.

2000-ci ilin fevralında isə BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının Ticarətin Asanlaşdırılması və Elektron Biznes Mərkəzi (CEFACT) tərəfindən Elektron kommersiya üzrə Sazişin [16] layihəsi təklif edilmişdir. Bu Saziş şirkətlərarası (B2B) elektron ticarət əməliyyatlarında kommer-

siya tələblərinə xidmət etməli idi.

CEFACT tərəfindən 2000-ci ildə həmçinin "Elektron kommersiya və inzibati məhdudiyyətlərin minimallaşdırılması"na dair sənəd [17] işlənib hazırlanmışdır. Sənəddə elektron ticarət anlayışı nəzərdən keçirilir və ona işgüzar əməliyyatların elektron yolla aparılması kontekstində anlayış verilir.

Bu xüsusda CEFACT-ın "İnzibati, kommersiya və nəqliyyat məqsədləri üçün elektron məlumatların mübadiləsinə dair" BMT Qaydalarının [14] da əhəmiyyətini qeyd etmək lazımdır.

Elektron kommersiyanın aparılmasının nümunəvi Kodeksi [19] isə Hollandiyanın Elektron ticarət üzrə əlaqələndirici Mərkəzi tərəfindən işlənib hazırlanmış və BMT-yə, Avropa Birliyinə, CEFACT-a, İƏİT-yə təqdim edilmişdir. Kodeksdə elektron ticarətlə bağlı olan hüquqi problemlər və bu problemlərin həllində özünü nizamlama məsələləri, informasiyanın mötəbərliyinin, şəffaflığının, məxfiliyinin ümumi əlamətləri öz əksini tapmışdır. Kodeks dinamik və qıvrıq, çevik nümunəvi model kimi nəzərdən keçirilir [7, s. 28].

Elektron ticarətin beynəlxalq-hüquqi tənzi mində Beynəlxalq Ticarət Palatasının (ICC) tövsiyələri də mühüm rol oynayır. ICC-nin əsas vəzifəsi elektron ticarətin daxili nizamlanma çərçivələrinin işlənib hazırlanmasından ibarətdir. Bu məqsədlə işgüzar dairələr tərəfindən istifadə olunmaq üçün bir sıra işçi məhsulları hazırlanmışdır.

Bunlardan birincisi internetdə reklam və marketing fəaliyyəti üzrə yenidən baxılmış rəhbər prinsiplərdir. Bu prinsiplərin əsas müddəaları reklamverənin şəxsiyyəti barəsində məlumatın elan edilməsini, elektron ticarət və marketing ilə bağlı olan bütün xərclər və öhdəliklər haqqında informasiyanın açıqlanmasını tələb edir və şəxsi məlumatların toplanması və onlardan istifadə edilməsi üzrə məhdudiyyətlər qoyur.

Digər irihəcmli sənəd beynəlxalq ticarət əməliyyatlarının həyata keçirilməsinin ümumi metodlarıdır [7, s. 28-29].

Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (WIPO) aktları da əhəmiyyətli yer tutur. Təşkilatın bu sahədə fəaliyyəti elektron ticarət sahəsində əqli mülkiyyətlə əlaqəli hüquqların qorunmasına

istiqləşdirilmişdir. WIPO-nun elektron ticarət sahəsində əsas vəzifələrindən biri domen adları ilə bağlı mübahisələrin həlli ilə bağlıdır ki, həmin mübahisələr çox vaxt domen adları ilə ticarət nişanları arasında olan əlaqənin qeyri-müəyyənliyi ilə bağlı olur. WIPO-nun elektron kommersiyada intellektual mülkiyyət məsələləri ilə bağlı iki ildən bir çağırdığı konfranslar artıq ənənə halını almışdır [7, s. 30].

Avropa Birliyi Komissiyası isə elektron ticarət sahəsində direktiv və siyasətin işlənilməsi üzrə aktiv fəaliyyəti həyata keçirir. Komissiya “Xarici ticarət məlumatları ilə elektron mübadilə sistemi” Proqramı çərçivəsində üzv dövlətlərdə elektron ticarətin hüquqi statusu haqqında bir sıra məruzələr çap etmiş, sənədlərin elektron mübadiləsi üzrə Avropa Nümunəvi Sazişini və üzv dövlətlərdə imzaların elektron formasında tanınması haqqında təkliflər işləyib hazırlamışdır.

1998-ci ilin mayında Komissiya “Elektron imzalar üçün ümumi çərçivə əsasında təklif olunan Direktiv”i buraxmışdır. Komissiya öz izahatında qeyd etdiyi kimi onun hazırlanması üçün aşağıdakı əsaslara xüsusi diqqət yetirmişdir:

- ümumi bazar daxilində elektron ticarətə maneələri istisna edən razılaşıdırılmış hüquqi çər-

çivələrin yaradılmasının zəruriliyi;

- istənilən hər bir direktivin (göstəriş) texnoloji baxımdan neytral olması və rəqəmli formada imzaların yaradılması texnologiyaları ilə məhdudlaşdırılmaması; ppo

- bazarın və texnologiyanın inkişafı məqsədilə “ilkin razılıq” və yaxud lisenziya alınmasını nəzərdə tutan sxemlərdən imtina;

- müqavilələrin sərbəst, müstəqil şəkildə bağlanması hüququnun qəbul olunması;

- elektron imzaların hüquqi cəhətdən tanınmasının vacibliyi;

- elektron imzaların bütün dünyada tanınmış standartlarının işlənilib hazırlanmasında aparıcı rolu.

Beləliklə, yuxarıda təhlil edilənlər belə bir nəticə gəlməyə imkan verir ki, elektron ticarət sahəsində beynəlxalq hüquqi aktlar sistemində universal xarakterli konvensiyalardan başqa məhz elektron ticarətə diqqət yetirən beynəlxalq müqavilələr və tövsiyələr də əhəmiyyətli rol oynayır.

Azərbaycan Respublikasında elektron ticarətin inkişaf perspektivləri bu sahədə beynəlxalq qanunvericiliyin və təcrübənin öyrənilməsinə mühüm tələbat yaradır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında” Sazişin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 14 iyun 2005-ci il tarixli 930-IIQ nömrəli Qanunla təsdiq edilmişdir / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/10410>

2. “Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 13 iyun 1995-ci il tarixli 1057 nömrəli Qanunla təsdiq edilmişdir (24 iyun 2011-ci il tarixli əlavə və dəyişikliklərlə) / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/9460>

3. “Azərbaycan Respublikasının Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olması prosesi ilə əlaqədar qanunvericiliyin Ümumdünya Ticarət Təşkilatının tələblərinə uyğunlaşdırılması üzrə Tədbirlər Planı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // 2 avqust 2006-cı il tarixli 1583 nömrəli Sərəncamla təsdiq edilmişdir / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/12332>

4. “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının beynəlxalq müqavilələrdə elektron kommunikasiyaların istifadəsinə dair Konvensiyası”na qoşulmaq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 6 mart

2018-ci il tarixli 1020-VQ nömrəli Qanunla təsdiq edilmişdir / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/38244>

5. “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının malların beynəlxalq alğı-satqısına dair müqavilələr haqqında Konvensiyası”na qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 1 fevral 2016-cı il tarixli 116-VQ nömrəli Qanunla təsdiq edilmişdir / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/32092>

6. “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 9 mart 2004-cü il tarixli 602-IIQ nömrəli Qanunla təsdiq edilmişdir (28 dekabr 2018-ci il tarixli əlavə və dəyişikliklərlə) / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/5916>

7. Əkbərov M.Q. Elektron kommersiya. - Dərs vəsaiti. - Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı, - 2011, - 212 s.

8. Hüseynov L.H. Beynəlxalq hüquq. - Dərslik. - Bakı: Qanun nəşriyyatı, - 2012, - 368 s.

9. “Müqavilələr hüququ haqqında Vyana Konvensiyası”na qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 2 oktyabr 2017-ci il tarixli 777-VQ nömrəli Qanunla təsdiq edilmişdir / Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi. Hüquqi aktların vahid elektron bazası [Elektron resurs]. Keçid: <http://www.e-qanun.az/framework/36996>

10. Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT) haqqında / Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin rəsmi internet səhifəsi [Elektron resurs]. Keçid: <https://www.economy.gov.az/article/vto/21561>

11. Кофейников Д.В. Международно-правовое регулирование электронной торговли государств БРИКС // Дисс. канд. юрид. наук / - Москва, - 2019, - 175 с. / МГИМО Университет МИД России [Электронный ресурс]. URL: <https://mgimo.ru/upload/diss/2019/kofeynikov-diss.pdf>

12. Commercial Use of Interchange Agreements for Electronic Data Interchange (EDI) / Trade Facilitation Implementation Guide [Electronic resource]. URL: <https://tfig.unece.org/contents/recommendation-26.htm>

13. Declaration on global electronic commerce / World Trade Organization [Electronic resource]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/mindec1_e.htm

14. EDIFACT Rules for Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport / United Nations Economic Commission for Europe [Electronic resource]. URL: <https://unece.org/trade/uncefact/unedifact/part-4-rules-electronic-data-interchange-administration-commerce-and-transport>

15. Explanatory Note on the Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts / [Electronic resource]. URL: <http://www.parliament.gov.fj/wp-content/uploads/2017/02/ECC-Convention-2005.pdf>

16. Electronic Commerce Agreement (E-Agreement) / Trade Facilitation Implementation Guide [Electronic resource]. URL: <https://tfig.unece.org/contents/recommendation-31.htm>

17. Electronic commerce and the simplification of administrative constraints / United Nations Digital Library [Electronic resource]. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/408600?ln=en>

18. Members and Observers of the World Trade Organization / World Trade Organization [Electronic resource]. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

19. Model Code of Conduct for Electronic Commerce / United Nations Digital Library [Electronic resource]. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/408486?ln=en>

20. Statute of the International Court of Justice/ United Nations [Electronic resource]. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/statute-of-the-international-court-of-justice>

21. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment / United Nations Commission on International Trade Law [Electronic resource]. URL: <https://uncitral.un.org/sites/un->

[citral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-04970_ebook.pdf](https://uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-04970_ebook.pdf)

22. UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment / United Nations Commission on International Trade Law [Electronic resource]. URL:

<https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/ml-elecsig-e.pdf>

23. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts / [Electronic resource]. URL: <http://www.parliament.gov.fj/wp-content/uploads/2017/02/ECC-Convention-2005.pdf>

24. Work programme on electronic commerce / World Trade Organization [Electronic resource]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/wkprog_e.htm

Rafael Guliyev

International legal acts in the sphere of electronic trade

The article studies international legal acts in the sphere of electronic trade. Based on the study the author concludes that in the system of international legal acts in the sphere of electronic trade, along with conventions of a universal nature, international treaties and recommendations related specifically to electronic trade play a significant role.

The prospects for the development of electronic trade in the Republic of Azerbaijan significantly need a study of international legislation and practice in this sphere.

Рафаэль Гулиев

Международно-правовые акты в сфере электронной торговли

В статье исследованы международно-правовые акты в сфере электронной торговли. На основании исследования автор приходит к выводу что в системе международно-правовых актов в сфере электронной торговли наряду с конвенциями универсального характера, существенную роль играют и международные договора и рекомендации, касающиеся именно электронной торговли.

Перспективы развития электронной торговли в Азербайджанской Республике существенно нуждаются в исследовании международного законодательства и практики в этой сфере.